

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ШЕВЧУК ВІКТОР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.9

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Закладі вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права».

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент

Боровик Андрій Володимирович,

Науково-дослідний інститут публічного права,
віцепрезидент із наукової роботи.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Шاپовал Роман Володимирович,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності;

доктор юридичних наук, професор

Дубинський Олег Юрійович,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
проректор із науково-педагогічної роботи,
економічних, юридичних та соціальних питань.

Захист відбудеться «08» грудня 2023 року о «12⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «08» листопада 2023 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.П. Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Переосмислення взаємин публічного та приватного секторів торкнулося всіх сфер суспільного буття, включно з паралелями діяльності публічних інституцій та адвокатів як представників інтересів осіб, незалежно від їхньої публічної чи приватної природи. Останнім часом адміністративне судочинство зазнало якісних змін щодо процедурних питань. Для позивача та його представника створено фактично всі необхідні умови для захисту своїх прав та відстоювання інтересів у публічно-правових спорах, зокрема покладено обов'язок доведення вини на суб'єкта владних повноважень, надано можливість суду виходити за межі заявлених позовних вимог, введено участь у засіданнях у режимі відеоконференції, впроваджено судовий контроль за виконанням рішення суду тощо.

Водночас більшість змін, які приймалися законодавцем останніми роками, стосувалися вдосконалення процедури відбору суддів, окремих процесуальних питань щодо строків, видів провадження, медіації тощо. При цьому багато актуальних питань, які постають у діяльності адвоката в судочинстві, зокрема адміністративному, залишаються малодослідженими та такими, яким приділяється не досить уваги. І це в той час, коли є низка нових викликів та загроз у професійній діяльності адвокатів, зокрема пов'язаних із дією воєнного стану в Україні, питаннями захисту прав інтелектуальної власності, етичною поведінкою, роботою в умовах діджиталізації, особливостями розгляду окремих категорій адміністративних справ, необхідністю підвищення кваліфікації. Від процесуального статусу адвоката, стану дотримання гарантій його діяльності залежить можливість та повнота захисту законних прав і свобод громадян, які зіткнулися з порушеннями з боку суб'єктів владних повноважень.

Також простежується тенденція до частого відмовлення адміністративним судом у задоволенні позовних вимог у справах, де відповідачем є суб'єкт владних повноважень, та формування позитивної судової практики на користь останнього. Особливо така ситуація спостерігається у справах, де заявлено вимоги щодо відшкодування збитків із державного бюджету. Проблема наявна й під час розгляду судами категорій справ щодо оскарження рішень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, адже вони також здійснюються в адміністративному порядку.

Дискусійним залишається питання щодо виокремлення видів юридичної відповідальності, до яких може бути притягнуто адвокатів. В адміністративному судочинстві притягнення до відповідальності адвоката може бути, з одного боку, гарантією захисту прав людини від можливих порушень та недобросовісного виконання адвокатом своїх повноважень, а з іншого, – підставою для зловживання, перешкоджання здійсненню професійної правничої діяльності, порушення честі, гідності й ділової репутації. Ситуація ускладнюється тим, що опонентом у судовому процесі, як правило, є суб'єкт владних повноважень, який у разі прийняття рішення не на його користь може

умисно створити негативні наслідки для адвоката, перешкоди для його подальшої професійної діяльності.

Вищезазначене вказує на певну невідповідність наукового супроводження зазначеної проблеми виміру соціальних очікувань та зумовлює вдосконалення сфери вибраних досліджень.

З огляду на це актуальності набуває потреба в уточненні понятійного апарату, аналізі наявних проблем та виробленні обґрунтованих шляхів їх вирішення, покликаних удосконалити чинне законодавство, а також надати пропозиції, які будуть корисними для їх практичного застосування, наслідком чого стане вдосконалення адміністративного процесуального статусу адвоката.

Отже, недостатня кількість теоретичних напрацювань, наявність невирішених проблем у практичній діяльності у своїй сукупності свідчать про актуальність вибраної теми та зумовлюють потребу в теоретичному обґрунтуванні, виробленні науково аргументованого інструментарію, покликаного адаптувати міжнародні стандарти та передовий досвід, шляхом удосконалення функціональних засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці таких провідних учених у сфері адміністративного та адміністративного процесуального права, як В.Б. Авер'янов, Н.П. Артем'єва, О.М. Бандурка, В.А. Бачинин, О.В. Бачун, В.М. Бевзенко, В.І. Бенедик, Ю.П. Битяк, Т.І. Білоус-Осінь, А.І.В. Болокан, О.Г. Бондар, І.М. Бондаренко, А.В. Боровик, Б.В. Будзик, В.Ю. Васецький, О.М. Величко, І.М. Винокурова, М.Ю. Віхляєв, Л.О. Волишина, Н.В. Галіцина, В.М. Гаращук, І.П. Голяченко, В.О. Гринюк, В.В. Грисюк, Т.О. Губанова, А.Ю. Гурик, С.Д. Гусарєв, Т.Ю. Демчина, М.В. Джафарова, А.В. Джуська, О.Ю. Дрозд, О.Ю. Дубинський, О.В. Закаленко, Я.С. Зейкан, Д.А. Козачук, О.О. Козлов, Т.О. Коломєєць, В.К. Колпаков, І.О. Корецький, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, С.М. Кушнір, О.С. Лагода, І.М. Лазарєв, Д.В. Лученко, О.Л. Макаренков, К.С. Медведев, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко, О.М. Михайлов, О.Є. Міщенко, А.Ю. Осадчий, І.А. Подольська, А.М. Подоляка, Ю.В. Пирожкова, О.Г. Свида, Л.В. Слива, М.І. Смокович, С.Г. Стеценко, В.М. Столбовий, В.В. Тильчик, В.П. Тимошук, О.В. Тодощак, Л.М. Токмілова, О.З. Хотинська-Нор, Р.В. Шаповал, А.А. Шарая, А.М. Школик та інші.

Окремі елементи правового статусу адвоката в адміністративному судочинстві були предметом досліджень таких науковців, як Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, А.Ю. Брода, О.М. Величко, Т.Б. Вільчик, В.В. Грисюк, О.О. Джабурія, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, В.С. Мельниченко та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, що присвячені цьому питанню, проблема визначення функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є актуальною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів

Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., та планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права». Проблематика дисертації постає з положень Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30 вересня 2019 р. № 722, постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 р.» від 3 березня 2021 р. № 179 та «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» від 5 серпня 2020 р. № 695, а також із Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р.

Мета дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел визначити функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- проаналізувати стан наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;
- охарактеризувати правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;
- описати інститут представництва в адміністративному судочинстві;
- визначити мету, завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві;
- охарактеризувати права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві;
- визначити принципи і гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;
- встановити види відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві;
- описати трансформацію форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час здійснення адвокатом діяльності в адміністративному судочинстві.

Предметом дослідження є функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Методи дослідження. Достовірність результатів дослідження забезпечена завдяки застосуванню сукупності філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, які використовуються в адміністративних процесуальних дослідженнях. В основі методологічної конструкції дисертаційної роботи лежить системний аналіз, завдяки якому визначено напрями дослідження та специфіку становища адвоката в адміністративному судочинстві (підрозділи 1.1, 1.3). Діалектичний метод дав змогу встановити поняття прав та обов'язків адвоката, провести їх класифікацію (підрозділ 2.2).

За допомогою логіко-системного методу сформульовано та поглиблено понятійний апарат, який використаний у дисертації (розділи 2, 3). Формально-догматичний метод дав можливість здійснити змістовий аналіз поняття мети та завдань адвоката (підрозділ 2.1), дослідити особливості принципів адвокатської діяльності під час розгляду публічно-правових спорів (підрозділ 2.3). Формально-логічний метод використано для змістового аналізу нормативно-правової характеристики участі адвоката в адміністративному судочинстві (розділ 1). Структурно-функціональний метод дав змогу проаналізувати наявні та виокремити перспективні напрями вдосконалення участі адвоката в адміністративному процесі (розділ 3). Для з'ясування сутності й особливостей впливу адміністративного процесуального регулювання на статус адвоката застосовано структурно-функціональний і системний методи, а також прийоми логічного методу (розділи 2, 3). Використання методів аналізу, моделювання та синтезу дало можливість сформулювати пропозиції щодо напрямів упровадження законодавства, яким урегульовано участь адвоката в розгляді публічно-правових спорів.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також міжнародні стандарти, що певним чином стосуються діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Емпіричну базу дослідження становлять висновки щодо стану правового регулювання функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній адміністративно-правовій науці цілісним комплексним дослідженням функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Унаслідок дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

– запропоновано розглядати функціональні засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві як нормативно врегульований інструментарій, який дає адвокату можливість і право надавати професійну правничу допомогу, бути учасником судового процесу в публічно-правових спорах на всіх стадіях, а також наділяє обсягом прав, гарантій, можливостей, обов'язків, зобов'язань;

– здійснено специфікацію завдань, які ставляться перед адвокатом відповідно до засад адміністративного судочинства через визначення первинної функціональної основи діяльності адвоката, яка зумовлює реалізацію мети, змісту діяльності адвоката та відіграє вирішальну роль у формуванні організаційних основ професійної діяльності адвоката в адміністративних справах, запровадженні нових теоретичних концепцій і програм;

– визначено, що представництво адвоката в адміністративному судочинстві є спеціалізованою професійною діяльністю представника, який бере участь у розгляді адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України;

удосконалено:

– понятійний апарат, зокрема поняття «мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві», «завдання діяльності адвоката в адміністративному судочинстві», «принципи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві», «права адвоката в адміністративному судочинстві», «обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві», «гарантії адвокатської діяльності в адміністративному судочинстві»;

– підходи щодо розмежування та співвідношення правових категорій, зокрема «адміністративна справа», «справа про адміністративні правопорушення», «адміністративне судочинство», «адміністративний процес», «адвокат», «захисник», «представник» тощо;

– структурування нормативно-правового забезпечення діяльності адвоката, зокрема з огляду на такі ознаки: а) рівень правового закріплення; б) вид джерела права, у якому містяться норми; в) предмет правового регулювання;

– підходи до визначення гарантій адвоката в адміністративному судочинстві як елементу правового статусу адвоката, що має міжгалузевий характер;

– перелік зобов'язань та обмежень адвоката під час вирішення публічно-правових спорів;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до ролі адвоката у процедурах медіації та у врегулюванні адміністративного спору за участю судді;

– теоретичні підходи щодо обґрунтування вираження гарантій професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві через сукупність правових норм та принципів матеріального і процесуального права, якими окреслено умови набуття статусу адвоката та його підтвердження, підстави й порядок залучення адвоката до участі у справі, особливості реалізації наданих процесуальних прав та межі їх здійснення;

запропоновано внести зміни до чинного законодавства України щодо функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя подальших наукових досліджень проблемних питань функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;

– *правотворчості* – для підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яким урегульовано функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;

– *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адвокатура України», «Судові та правоохоронні органи», у підготовці підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідних навчальних курсів, а також статей та наукових повідомлень.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 28–29 січня 2022 р.), «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 25–26 лютого 2022 р.), «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Дніпро, 4–5 лютого 2022 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 4 наукових статтях, з яких 1 стаття опублікована в зарубіжному виданні та 3 статті – у періодичних виданнях України, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, у тому числі основного тексту – 166 сторінок. Список використаних джерел налічує 205 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; наведено відомості про апробацію результатів та публікації, структуру роботи.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві» складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Стан наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві»** проаналізовано розвиток наукової думки щодо діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, що дало змогу з'ясувати перелік проблемних питань, які існували на різних історичних етапах розвитку адвокатури та адміністративного судочинства, визначити їх стан і способи вирішення.

Виокремлено два основні етапи наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві: перший пов'язаний із прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України (відповідно, тривав із липня 2005 р. по листопад 2017 р.), а другий – з дослідженнями, які були розпочаті з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України в новій редакції (тобто з грудня 2017 р. й донині).

Констатовано, що сучасний стан проблематики окремих аспектів діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є предметом багатьох наукових досліджень, які охоплюють, як правило, широкий спектр питань, пов'язаних із новими викликами й загрозами, з якими зіткнулася Україна останнім часом.

Проведено аналіз стану наукової думки щодо діяльності адвоката в адміністративному процесі за предметно-тематичним критерієм, що дало змогу систематизувати наукові розвідки в зазначеній сфері суспільних відносин та виокремити конкретні аспекти, які у своїй сукупності визначають адміністративно-правовий статус адвоката та організаційно-функціональні засади його діяльності в адміністративному судочинстві.

У **підрозділі 1.2 «Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві»** окреслено зміст нормативно-правового забезпечення діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Зазначено, що загальні засади діяльності адвоката закріплені на рівні Конституції України (зокрема, виключне регулювання законами України питань, пов'язаних із судочинством, організацією та діяльністю адвокатури; повноваження з'їзду адвокатів України на обрання членів до складу Вищої ради правосуддя; гарантії незалежності адвокатури; виключне право адвоката здійснювати представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення; винятки щодо правила представництва в суді, які стосуються трудових спорів, спорів стосовно захисту соціальних прав, виборів та референдумів, малозначних спорів, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними або дієздатність яких обмежена, тощо), а також визначені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інших нормативно-правових актах. Водночас Кодекс адміністративного судочинства України віднесено до спеціального кодифікованого акта, який формує правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Зазначено, що більшість нормативних актів підзаконного характеру в цій сфері спрямована на забезпечення регулятивного впливу на діяльність адвоката, прийнята Радою адвокатів України та з'їздом адвокатів.

Встановлено, що особливістю діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є врегулювання окремих аспектів діяльності актами (рішеннями) органів адвокатського самоврядування, які стосуються організаційно-функціональних питань, надання рекомендацій щодо тих чи інших питань (зокрема, рішення стосовно забезпечення прав адвокатів на збір та отримання інформації, етичних питань, дисциплінарних стягнень, формування спеціальних комітетів, підвищення кваліфікації адвокатів, забезпечення захисту гарантій адвокатської діяльності, особливостей здійснення професійної діяльності в умовах дії воєнного стану тощо).

У **підрозділі 1.3 «Представництво в адміністративному судочинстві»** проаналізовано інститут представництва в адміністративному судочинстві. Визначено, що представництво в адміністративному суді як вид правничої

допомоги здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом. До видів правничої допомоги, яка може надаватися в адміністративному судочинстві адвокатами, віднесено професійну правничу допомогу та безоплатну правничу допомогу.

Проведено порівняльний аналіз обсягу прав, гарантій і можливостей, порядку забезпечення участі в судовому адміністративному процесі адвоката, який надає правничу допомогу під час вирішення справ в адміністративному суді, з відповідними характеристиками інших представників, які не мають статусу адвоката, унаслідок чого встановлено спільні й відмінні риси.

Визначено, що в адміністративному судочинстві адвокат залучається як особа, яка надає професійну правничу допомогу, а його діяльність під час вирішення публічно-правових спорів опосередковується такими особливостями: а) адміністративне судочинство зазнає змін щодо застосування цифрових технологій і процесів глобалізації; б) формується європейський підхід до правового регулювання правового статусу адвоката, що зумовлює відсталість наявних правових положень. Окрему роль у визначенні функціональних можливостей адвоката в адміністративному судочинстві відведено загальноправовим вимогам, що висуваються до адвокатської діяльності, включно з нормами професійної етики.

Розділ 2 «Характеристика окремих елементів адміністративного процесуального статусу адвоката» складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 2.1 «Мета, завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві»** визначено змістові та якісні функціональні складники адміністративного процесуального статусу адвоката.

Зазначено, що категорія «мета діяльності адвоката» є ширшим поняттям, ніж категорія «мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві». Встановлено, що конституційний зріз завдань, які поставлені перед адвокатурою, у межах адміністративного судочинства стосуватиметься виключно надання правової допомоги.

Обґрунтовано доцільність нормативно-правового закріплення завдань, які ставляться перед адвокатом, та критеріїв оцінювання діяльності адвоката відповідно до них. Виокремлено сталі та змінні функціональні ролі адвоката в адміністративному судочинстві.

У **підрозділі 2.2 «Права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві»** розглянуто основоположні засади та вихідні положення щодо правомочностей і зобов'язань адвоката в адміністративному судочинстві.

Встановлено, що права адвоката як учасника адміністративного судочинства базуються на таких вихідних засадах: а) адвокат як представник уповноважений самостійно здійснювати процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах; б) адвокат як представник здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в межах довіреності фізичної або юридичної особи чи ордеру, який виданий відповідно до законодавства про адвокатську діяльність; в) адвокат набуватиме процесуальних прав учасників справи як

учасників адміністративного судочинства, проте у встановлених підтверджувальними документами межах.

Проаналізовано такі правомочності, що надаються адвокату у процесі розгляду публічно-правових спорів: 1) право брати участь у судовому процесі; 2) право подавати заяви по суті справи та з процесуальних питань, надавати докази, брати участь у їх дослідженні, ставити запитання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам тощо; 3) право на ознайомлення з матеріалами справи, що включає ознайомлення з матеріалами справи та право на вчинення необхідних дій для цього, що супроводжується можливістю зробити з них копії, подати письмові зауваження щодо їх неправильності чи неповноти; 4) право на оскарження судових рішень у визначених законом випадках тощо.

У підрозділі 2.3 *«Принципи та гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві»* проаналізовано вихідні начала діяльності адвоката та заходи їх юридичного забезпечення в адміністративному процесі. Виокремлено систему принципів професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві та деталізовано їх практичне значення. Констатовано, що теоретично правильне обґрунтування визначення принципів професійної діяльності адвоката сприятиме однозначності правозастосування та виокремленню напрямів удосконалення відповідних засад.

Обґрунтовано, що гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві виражені через сукупність правових норм та принципів матеріального і процесуального права, якими окреслено умови набуття статусу адвоката та його підтвердження, підстави та порядок залучення адвоката до участі у справі, особливості реалізації наданих процесуальних прав і межі їх здійснення тощо. Інституційні гарантії забезпечення діяльності адвоката в адміністративному процесі виражені через передбачені в чинному законодавстві форми взаємодії з іншими учасниками адміністративного процесу та суб'єктами, що уповноважені забезпечувати реалізацію їхніх процесуальних прав, а в разі їх порушення – відновлення, передбачену можливість притягнення до відповідальності відповідних осіб за порушення процесуальних прав представників як учасників адміністративного процесу тощо.

Охарактеризовано такі гарантії діяльності адвоката в адміністративному процесі: 1) заборону будь-яких втручань і перешкод до здійснення адвокатської діяльності; 2) заборону вимагати від адвоката відомості, що є адвокатською таємницею; 3) заборону проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності; 4) заборону залучення адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям адвокатської таємниці або може призвести до цього, тощо.

Розділ 3 «Пріоритетні напрями вдосконалення засад участі адвоката в адміністративному судочинстві» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 3.1 «Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві»* проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують загальні засади відповідальності адвоката та специфіку застосування стягнень в адміністративному процесі.

Виокремлено характерні ознаки окремої ухвали, винесеної адміністративним судом, зокрема: 1) є різновидом судового рішення; 2) є процесуальним способом судового впливу (контролю) на виявленні під час судового розгляду та ухвалення судового рішення порушення закону; 3) є засобом зміцнення законності та правопорядку в державі; 4) відіграє превентивну функцію, оскільки запобігає скоєнню злочинів та інших правопорушень; 5) сприяє усуненню недоліків у діяльності державних органів, громадських організацій, посадових осіб, адвокатів, прокурорів та інших суб'єктів; 6) впливає на формування у громадян поваги до права.

Обґрунтовано позицію щодо розширення меж відповідальності адвокатів.

У *підрозділі 3.2 «Трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства»* досліджено можливість застосування нових форм взаємодії адвоката та інших учасників адміністративного судочинства.

Аргументовано доцільність розвитку та визнання пріоритетною такої форми співдії учасників адміністративного процесу, як взаємодія. Адвокат під час виконання покладених на нього професійних обов'язків зобов'язаний налагоджувати процес взаємодії сторін, сприяти аналізу конкретного публічно-правового спору та можливих позасудових шляхів його вирішення, виявляти відмінності в позиціях сторін і їх обґрунтуванні, знаходити консенсусний варіант вирішення справи, який може забезпечити інтереси сторін публічно-правового спору, для забезпечення як приватних, так і публічних інтересів.

Проаналізовано рівні взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства залежно від їхнього правового статусу, зокрема зі сторонами публічно-правового спору та з особами, які не мають зацікавленості у вирішенні справи. Акцентовано на тому, що трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративної справи пов'язана з прагненням України вступити до Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні концептуальних засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, а також шляхів їх удосконалення. Унаслідок дослідження сформульовано такі концептуальні висновки, пропозиції та рекомендації:

1. Виокремлено за предметно-тематичним критерієм основні напрями наукових розвідок діяльності адвоката як загалом, так і в адміністративному процесі, зокрема напрацювання щодо таких питань: представництва прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві; визначення функціональних та організаційних основ адвокатури України; правового статусу адвоката та адвокатури в контексті процесів глобалізації; теоретичних засад юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності; аналізу європейських стандартів здійснення адвокатської діяльності; етичних засад організації адвокатури в Україні; організаційних форм адвокатської діяльності; правового статусу адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні тощо. Зауважено, що питання впорядкування діяльності адвоката в адміністративному судочинстві тією чи іншою мірою входили до предмета дослідження багатьох наукових праць, проте пошуки в цьому напрямі не можна вважати вичерпаними.

2. Запропоновано під правовими засадами діяльності адвоката в адміністративному судочинстві розуміти систему норм права, що закріплені в законах України, підзаконних нормативно-правових актах, актах органів адвокатського самоврядування, якими встановлено засади, мету, завдання, правила, порядок, гарантії, процедури діяльності та врегульовано інші функціонально-організаційні питання професійної діяльності адвокатів в адміністративному судочинстві.

3. Встановлено, що специфіка участі адвоката в розгляді публічно-правових спорів опосередковується спеціалізацією адвокатської діяльності та процесуальними вимогами Кодексу адміністративного судочинства України, у яких встановлено обсяг прав та обов'язків учасника процесу, інтереси якого представляє адвокат.

4. Виокремлено завдання, що ставляться перед адвокатом під час його участі в розгляді публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, а саме: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, які стосуються або можуть стосуватися публічно-правового спору; 2) здійснення правового супроводу діяльності клієнта, що за змістом стосується публічно-правового спору; 3) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів учасника адміністративного судочинства; 4) недопущення порушень прав учасників адміністративного судочинства, а також сприяння їх відновленню в разі порушення.

5. Визначено, що сукупність прав та обов'язків адвоката в адміністративному судочинстві формує основу його статусу. Права адвоката в адміністративному судочинстві визначено як правомочності, що надані особі, уповноваженій на надання правової допомоги, і закріплені в адміністративному процесуальному законодавстві. Обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві визначено як систему зобов'язань особи, уповноваженої на надання правової допомоги, які виникають перед учасниками адміністративного провадження та визначені в адміністративному

процесуальному законодавстві і домовленостях, що забезпечують участь такої особи в розгляді публічно-правових спорів.

6. Констатовано, що система принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві складається з таких засад: 1) принципів діяльності адвоката (наприклад, принципів верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності); 2) принципів професійної етики адвоката (наприклад, принципів уникнення конфлікту інтересів, дотримання адвокатської таємниці); 3) принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві. До основних принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві віднесено такі засади: а) забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами; б) урахування стандартів Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини під час розгляду публічно-правових спорів; в) урахування врегулювання публічно-правових спорів у позасудовому порядку.

7. Визначено переваги застосування інституту страхування відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві як механізму захисту клієнтів від ризику адвокатських помилок.

8. За результатами дослідження системи законодавства, яке регулює взаємодію учасників адміністративних процесуальних відносин, та притаманних йому ознак обґрунтовано, що в адміністративному процесі медіатором може бути адвокат, якщо відсутні відповідні обмеження щодо сумісності та якщо він є спеціально підготовленим.

Вказано на практичну неможливість проведення консультацій під час урегулювання спору за участю судді в режимі відеоконференції, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно простежити дотримання учасниками вимог щодо заборони здійснення фіксування процесу за допомогою технічних засобів.

9. Запропоновано внести зміни до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність адвоката в адміністративному судочинстві або стосуються зазначеної сфери відносин, зокрема:

– доповнити статтю 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підпунктом 5-1 такого змісту: *«5-1) роз'яснювати клієнтові можливість застосування процедури медіації»;*

– змінити частину першу статті 3 Закону України «Про медіацію», виклавши її в такій редакції: *«1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях із метою примирення сторін, потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)»;*

– доповнити частину п'яту статті 47 Кодексу адміністративного судочинства України абзацом такого змісту: *«Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою»;*

– змінити пункт 4 частини першої статті 236 Кодексу адміністративного судочинства України, виклавши його в такій редакції: *«4) звернення обох сторін із клопотанням про надання їм часу для примирення, зокрема шляхом медіації, – до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні, який не може бути більшим, ніж тридцять днів із дня постановлення ухвали про зупинення розгляду справи»;*

– доповнити Главу 4 Кодексу адміністративного судочинства України правами та обов'язками сторін, їхніх представників під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді, виклавши ці положення в такій редакції:

«Сторони під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді зобов'язані брати особисту участь у закритих консультаціях. На бажання сторони на закритій консультації може бути присутній її представник.

Сторони, їхні представники під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді мають право брати участь у спільних та (або) закритих нарадах; у разі необхідності просити оголошення перерви в межах строку проведення врегулювання; знати мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, свої права та обов'язки; надавати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснювати інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору; клопотати про залучення перекладача; клопотати про дострокове припинення врегулювання спору за участю судді.

Сторонам, їхнім представникам під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді забороняється поширювати інформацію, яка стала їм відома, використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- й кінозйомку, відео- та звукозапис»;

– доповнити положення Кодексу адміністративного судочинства України шляхом наділення обсягом правомочностей помічника або офіційно оформленого стажера адвоката в адміністративному процесі, визначення обсягу процесуальних прав цих суб'єктів (зокрема, щодо можливості знайомитися з матеріалами справи, отримувати документи тощо);

– доповнити Розділ VI «Прикінцеві положення» пунктом 3-1, виклавши його в такій редакції:

«Під час дії воєнного стану в Україні суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності в них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними та такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений

строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні»;

– розробити та затвердити Положення про порядок страхування відповідальності адвокатів.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Шевчук В.С. Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 4(56). С. 321–327.

2. Шевчук В.С. Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 536–539.

3. Шевчук В.С. Врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 304–308.

4. Шевчук В.С. Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2. С. 317–320.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шевчук В.С. Завдання адвоката в адміністративному судочинстві. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28–29 січня 2022 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 60–63.

2. Шевчук В.С. Права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25–26 лютого 2022 р. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2022. С. 66–68.

3. Шевчук В.С. Гарантії діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 4–5 лютого 2022 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2022. С. 47–49.

АНОТАЦІЇ

Шевчук В.С. Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Проаналізовано наукові напрацювання щодо напряму дослідження за предметно-тематичним критерієм.

Систематизовано правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Встановлено, що особливістю діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є врегулювання окремих аспектів діяльності актами (рішеннями) органів адвокатського самоврядування.

Визначено, що представництво в адміністративному суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом. Встановлено, що в адміністративному судочинстві адвокат залучається як особа, яка надає професійну правничу допомогу, а його діяльність під час вирішення публічно-правових спорів опосередковується такими особливостями: а) адміністративне судочинство зазнає змін щодо застосування цифрових технологій і процесів глобалізації; б) формується європейський підхід до правового регулювання правового статусу адвоката, що зумовлює відсталість наявних правових положень.

Охарактеризовано окремі елементи адміністративного процесуального статусу адвоката. Встановлено, що конституційний зріз завдань, які поставлені перед адвокатурою, у межах адміністративного судочинства стосуватиметься виключно надання правової допомоги. Виокремлено сталі та змінні функціональні ролі адвоката в адміністративному судочинстві. Проаналізовано правомочності, що надаються адвокату під час розгляду публічно-правових спорів.

Виокремлено систему принципів професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві та деталізовано їх практичне значення. Охарактеризовано гарантії діяльності адвоката в адміністративному процесі. Висвітлено пріоритетні напрями вдосконалення засад участі адвоката в адміністративному судочинстві. Обґрунтовано позицію щодо розширення меж відповідальності адвокатів. Доведено можливість застосування нових форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства.

Ключові слова: адвокат, адміністративне судочинство, відповідальність, гарантії, права, правовий статус, представництво, спір, суб'єкт владних повноважень, трансформація, форми взаємодії, функціональні засади.

Shevchuk V.S. Functional bases of the lawyer's activity in administrative proceedings. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2023.

In the dissertation, a comprehensive study of the functional bases of the lawyer's activity in administrative proceedings was carried out. Scientific research on the direction of research was analyzed according to the subject-thematic criterion.

The legal principles of the lawyer's activity in administrative proceedings are systematized. It is indicated that a feature of the lawyer's activity in administrative

proceedings is the regulation of certain aspects of the activity by acts (decisions) of the self-governing bodies of lawyers.

It is determined that representation in the administrative court, as a type of legal aid, is carried out exclusively by a lawyer, except for cases established by law. It was determined that in administrative proceedings, a lawyer is involved as a person providing professional legal assistance, and his activity during the resolution of public legal disputes is also indirectly due to the fact that: a) administrative proceedings are undergoing changes in terms of the application of digital technologies and globalization processes; b) a European approach to the legal regulation of the legal status of a lawyer is being formed, which causes the backwardness of the existing legal provisions.

Separate elements of the administrative procedural status of the lawyer are characterized. It has been established that the constitutional section of the tasks set before the bar, within the limits of administrative proceedings, will exclusively concern the provision of legal aid. Fixed and changing functional roles of the lawyer in administrative proceedings are distinguished. The powers granted to the lawyer during the consideration of public legal disputes have been analyzed.

The system of principles of a lawyer's professional activity in administrative proceedings is singled out and their practical significance is detailed. The guarantees of the lawyer's activity in the administrative process are characterized. Priority directions for improving the principles of lawyer participation in administrative proceedings are highlighted. The position regarding the expansion of the limits of the lawyers' liability has been developed. The possibility of using new forms of interaction between a lawyer and other participants in administrative proceedings has been proven.

Key words: administrative proceedings, dispute, forms of interaction, functional principles, guarantees, lawyer, legal status, representation, responsibility, rights, subject of power, transformation.

Підписано до друку 07.11.2023. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1090.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
Е-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.

